

УДК 8.016:811.111

Євгенія Костик

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Автор статті аналізує проблему формування комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах у вищих педагогічних навчальних закладах. Визначає умови та фактори, які ефективно впливатимуть на формування іноземної мовленнєвої компетенції студентів.

Ключові слова: іноземна мова, комунікативна компетенція, іноземна мовленнєва компетенція, принципи навчання, мотивація студентів, складові іноземної комунікативної компетенції, підходи і методи навчання.

Автор статьи анализирует проблему формирования коммуникативной компетенции студентов в процессе изучения иностранного языка на неязыковых факультетах высших педагогических учебных заведений. Определяет условия и факторы, которые будут

эффективно влиять на формирование иностранной коммуникативной компетенции студентов.

Ключевые слова: иностранный язык, коммуникативная компетенция, иностранная коммуникативная компетенция, принципы обучения, мотивация студентов, составляющие иностранной коммуникативной компетенции, подходы и методы обучения.

The problem of forming of communicative competence of students in the process of studying of foreign language on the unspecialized faculties of the higher educational establishment is analyzed by the author. The conditions and factors which will effectively influence on forming of foreign communicative competence of students are determined in this article.

Key words: foreign language, communicative competence, foreign communicative competence, principles of studies, motivation of students, constituents of foreign communicative competence, approaches and methods of studies.

Постановка проблеми. Сучасні умови значно впливають на всі сфери соціального життя людини, висуваючи при цьому нові вимоги до освітнього процесу. Сьогодні до майбутнього вчителя ставлять ряд вимог, яким він повинен відповідати, а саме: бути кваліфікованим працівником, конкурентоздатним, компетентним, вільно володіти своєю професією, спроможним до ефективної праці за спеціальністю на рівні світових стандартів, вільно володіти хоча б однією з іноземних мов.

Підготувати студентів до вільного володіння іноземною мовою є важливим завданням, яке сьогодні постає перед вищими навчальними закладами. Формування такого фахівця дедалі більше пов'язується з глибоким опануванням, як рідної, так і іноземної мови, що є однією із складових професійної культури та компетентності майбутнього вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців досліджують проблеми формування іншомовної комунікативної компетенції студентів (О. Безкоровайна, Е. Бібікова, Л. Вікторова, С. Козак, З. Корнева, А. Мартинюк, Л. Мороз, І. Онуфрієва, І. Секрет, О. Тарнопольський, О. Тинкалюк, В. Тупченко, Ю. Яценко та ін.). Однак сьогодні ця проблема залишається відкритою для багатьох дослідників, які постійно знаходяться в пошуку її вирішення.

Метою написання статті є дослідження комунікативної компетенції студентів у процесі вивчення іноземної мови на немовних факультетах у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. У кожному вищому навчальному закладі формування іншомовної мовленнєвої компетенції студентів відбувається по-різному, зокрема це залежить від фаху фахівця та від навчальних планів і програм, які затверджуються на кожному факультеті (інституті) деканом (директором). Вивчення іноземної мови у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті складається із трьох етапів: на першому-другому курсі – «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», на п'ятому курсі – «Сучасна іноземна мова», на шостому курсі – «Ділова іноземна мова». Кожен етап навчання передбачає свою особливість.

Основним завданням курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» – навчити студентів застосовувати набуті в школі знання з іноземної мови. Тому основною метою навчання англійської мови в педагогічному університеті є досягнення студентами практичного володіння цією мовою, тобто підготовка студентів до спілкування (усного та письмового) англійською мовою. Практичне володіння англійською мовою потребує наявності таких умінь у різних видах мовленнєвої діяльності, які допоможуть студентам після закінчення курсу: читати неадаптовану літературу за фахом для отримання необхідної інформації; брати участь в усному спілкуванні англійською мовою за обсягом матеріалу, який передбачений програмою. У процесі досягнення цієї практичної мети реалізуються загальноосвітні та виховні завдання навчання мови, а саме: підвищити загальноосвітній рівень студентів та розширити їх кругозір. У процесі вивчення «Сучасної іноземної (англійської) мови» постає мета оволодіння мовленнєвою компетенцією,

що включає гармонійний, усебічний розвиток особистості через поглиблене вивчення сучасної англійської мови. Новизна програми визначається тим, що вона будується на визначальній змістовій лінії сфер і тематичних ситуацій спілкування, а також на основних чотирьох компонентах міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції – лінгвосоціокультурній, дискурсній, стратегічній та лінгвістичній, на чотирьох видах комунікативної діяльності – аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. «Ділова іноземна мова» включає вивчення ділового спілкування, що передбачає ознайомлення з лексичними та фразовими одиницями ділової мови. Основними завданнями цього курсу є навчання усного діалогічного і монологічного мовлення в тематичних рамках бізнес-сфери; навчання читання текстів публіцистичного і науково-популярного характеру з метою отримання інформації із теми на рівні повного або часткового розуміння; розвиток основ культури й етикету ділового письма та ознайомлення з міжнародними стандартами ведення ділової документації (у необхідних практичних межах); систематизація набутого за попередні роки вивчення мови граматичного матеріалу, необхідного для навчання діловому спілкуванню; збагачення лексичного запасу шляхом розширення ситуацій спілкування у діловій сфері. Ділова іноземна мова – одна із дисциплін, яка передбачає вивчення різних видів документів іноземною мовою, набуття студентами навичок їх укладання, засвоєння етикету бізнес-кореспонденції. Це і є невід’ємною складовою частиною сучасної підготовки фахівців вищих педагогічних навчальних закладів, зокрема магістрів.

Безумовно, вивчення іноземної (англійської) мови у вищих навчальних закладах повинно відбуватися поступово на кожному курсі. Відсутність вивчення іноземної мови на третій і четвертій курсах та недостатня кількість годин призводить до поверхового засвоєння матеріалу. Тому вважаємо, що формування іншомовної комунікативної компетенції студентів вищих педагогічних навчальних закладів повинне здійснюватися від першого до останнього курсу поступово, із достатньою кількістю годин на тиждень (не менше 4 годин) та врахуванням факторів і умов, які б сприяли кращому оволодінню іноземною мовою. Лише таким чином ми зможемо підготувати фахівців, які б не лише могли працювати на благо нашої держави, але й в освітньому просторі Європейських країн.

Формування іншомовної мовленнєвої компетенції студентів немовних факультетів у вищих педагогічних навчальних закладах, на нашу думку, буде ефективним за таких умов.

По-перше, слід переглянути навчальні плани щодо вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у вищих педагогічних навчальних закладах. Збільшення кількості годин на іноземну мову та безперервне її вивчення (від 1 до 6 курсу) дасть змогу сформувати у студентів не лише базові знання з іноземної мови, а й професійно-комунікативні навички майбутніх фахівців на високому рівні.

По-друге, необхідно створити позитивний мікроклімат, психологічний комфорт в академічній групі на заняттях з іноземної мови.

По-третє, визначити принципи навчання щодо формування іншомовної мовленнєвої компетенції:

- принцип комунікативності. Це провідний методичний принцип, який передбачає побудову процесу навчання іноземної мови як моделі процесу реальної комунікації. Він зумовлює добір мовного та мовленнєвого матеріалу, характер вправ, методів та прийомів навчання;
- принцип домінуючої ролі вправ. Передбачає виконання різноманітних вправ, формування мовленнєвих навичок і вмінь, в основі яких лежать певні мовленнєво-розумові операції;
- принцип взаємопов’язаного навчання видів мовленнєвої діяльності. Паралельне навчання різних видів мовленнєвої діяльності забезпечує розвиток навичок і вмінь іншомовного мовлення в комплексі;
- принцип урахування рідної мови. Дозволяє спрогнозувати труднощі в навчанні вимовної, лексичної і граматичної сторони іншомовного мовлення, а також у навчанні графіки, орфографії, семантизації;
- принцип апроксимації. Оцінюючи мовлення, ігноруємо незначні помилки в іншомовному спілкуванні, які не порушують комунікативний аспект мовлення [5, с. 86].

По-четверте, стимулювати зовнішню та внутрішню мотивацію студентів до вивчення

іноземної мови. Зовнішня мотивація повинна бути спрямована на досягнення «стратегічної» мети: оволодіння мовою як культурним кодом іншого народу. Це свідчить, що володіння іноземною мовою усвідомлюється як досягнення якісно нового рівня особистості, що дає їй більше шансів для здійснення свого життєвого призначення. Внутрішня мотивація виникатиме, власне, у процесі вивчення іноземної мови (усвідомлення потреби спілкуватися іноземною мовою, мати змогу читати іноземну літературу тощо). Тобто, мотивація студентів до вивчення іноземної мови повинна формуватися через:

- наявність внутрішніх мотивів засвоєння іноземної мови;
- наявність пізнавально-комунікативних потреб;
- бажання вдосконалювати, відшліфувати власне мовлення (володіння екстралінгвістичними засобами спілкування);
- прагнення підвищити якість власної мовленнєвої культури (використання мовних засобів відповідно до мети, умов, ситуацій спілкування) [2].

По-п'яте, формувати іншомовну комунікативну компетенцію як цілісну структуру [8, с. 62], яка включає окремі підструктури: компоненти, складові, елементи, види компетенцій тощо.

С. Козак, досліджуючи іншомовну комунікативну компетенцію [3], трактує її як сукупність чотирьох компетенцій:

- лінгвістичної (комплекс знань, умінь та навичок, які забезпечують оволодіння мовними засобами, визначення комунікативного змісту розуміння окремих мовних одиниць, їхніх значень, форми і структури, зв'язків між ними). У її структурі дослідниця виокремлює такі компетенції: лексичну (складається з лексичних та граматичних елементів); граматичну (знання та вміння користуватися граматичними ресурсами мови); семантичну (здатність студента усвідомлювати й контролювати організацію змісту, відношення слова до його загального контексту, внутрішньолексичні зв'язки, значення граматичних елементів, категорій, структур); фонологічну, орфографічну та орфоепічну (ці компетенції формуються лише настільки, наскільки є необхідним для усної та письмової комунікації в межах академічного й професійного середовища);
- соціокультурної (науковець характеризує її як розуміння лінгвокраїнознавчих реалій, ономастичної лексики, фразеології та афористики з національно-культурною семантикою, що сприяє розвитку розуміння й тлумачення різних аспектів культури і мовної поведінки у професійному середовищі). Ця компетенція забезпечує також розвиток умінь, характерних для поведінки в різних культурних і професійних ситуаціях, та реакцію на взаємопов'язані компоненти: країнознавча (охоплює усталені знання, професійну тематику, молодіжну тематику, що забезпечує формування системи знань про народ-носій мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї); лінгвокраїнознавча, що характеризує здатність сприймати мову в її культураносній функції, з національно-культурними особливостями (охоплює знання мовних одиниць, зокрема з національно-культурним компонентом семантики, і вміння використовувати їх відповідно до соціально-мовленнєвих ситуацій); соціолінгвістична компетенція (знання особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навички врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатність організовувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів);
- стратегічна (наявність блоку знань, умінь та навичок, що забезпечують розуміння методу викладу й способу поєднання речень, визначення важливості теми повідомлення, логічного зв'язку між частинами тексту та порядку деталізації їхнього логічного взаємозв'язку);
- професійна (забезпечує розуміння конкретних професійних проблем та адекватність формулювання висновків, об'єктивацію спеціальних термінів, виокремлення головної інформації, оцінення її значущості з позиції професійної діяльності; допомагає подолати психологічні бар'єри під час спілкування за допомогою засобів іноземної мови; активізує комунікативний потенціал особистості на основі усвідомлення нею власної потреби в такому спілкуванні).

Ю. Яценко у своїх дослідженнях щодо визначення структури комунікативної

компетентності [9] виділяє такі компоненти:

- дискурсивну компетентність (здатність поєднувати окремі речення у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різноманітні синтаксичні та семантичні засоби когезії);
- соціолінгвістичну компетентність (здатність розуміти і продукувати словосполучення та речення з такою формою та таким значенням, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту ілюктивного акту комунікації);
- ілюктивний акт (утілення у висловлюванні, породжуваному в ході мовлення, певної комунікативної мети; цілеспрямованість; функція впливу на співрозмовника (М. Кенел та М. Свейн));
- стратегічну компетентність (здатність ефективно брати участь у спілкуванні, обираючи для цього вірну стратегію дискурсу, якщо комунікації загрожує розрив через шум, недостатню компетенцію та ін., а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації);
- лінгвістичну компетентність (здатність розуміти та продукувати вивчені або аналогічні до них висловлювання, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлювання) [9, с. 59].

По-шосте, реалізація індивідуального та комунікативно-діяльнісного підходу. Індивідуальний підхід передбачає підготовку різнорівневих завдань, тестів для контролю, які відповідають здібностям та схильностям студентів. За комунікативно-діяльнісного підходу змінюється роль викладача: він не просто повідомляє знання, але організовує пізнавальну діяльність студентів, створює умови для висловлення власної думки, ставлення до матеріалу, що вивчається, співвідносячи його з реальним життям, залучає студентів до творчої та мистецької діяльності [1, с.145]. Цей підхід передбачає органічне поєднання свідомих та підсвідомих компонентів у процесі навчання іноземної мови, тобто засвоєння правил оперування іншомовними моделями відбувається одночасно з оволодінням їх комунікативно-мовленнєвою функцією.

Наступною умовою є застосування активних (інтенсивних) методів навчання, які сприятимуть розвиткові внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови. Такі методи навчання підвищують пізнавальну мотивацію, прагнення до самоосвіти, посилюють самодетермінацію та саморегуляцію.

Отже, оволодіння іноземною мовою як засобом міжнародного спілкування можливе за умов, які сприятимуть ефективному засвоєнню навчального матеріалу студентами на заняттях з іноземної мови у вищих педагогічних навчальних закладах. А відтак, її вивчення студентами немовних факультетів повинне відповідати потребам міжнародного спілкування (комунікації).

З вище зазначеного можна зробити **висновок**, що ефективне формування комунікативної компетенції у студентської молоді доцільно забезпечувати шляхом залучення їх до спеціально організованої, духовно насиченої навчально-виховної та творчої суспільно значущої діяльності у процесі вивчення іноземної мови (за професійним спрямуванням) на немовних факультетах. При цьому вплив іншомовної комунікативної культури відіграє важливу роль у процесі формування професійних навичок майбутніх учителів. Адже іноземна (англійська) мова посідає перше місце серед інших мов, що вивчаються в Європі та й в усьому світі загалом, і тому вона є важливим засобом комунікації для майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна О.В. Актуальні аспекти комунікативної компетенції студентів ВНЗ / О.В. Безкоровайна, Л.В. Мороз // Наукові записки. – Серія : філологічна. – Острог : Вид. нац. унів. «Острозька академія». – Вип. 25. – 2012. – С. 142-145.
2. Вікторова Л.В. Іншомовна підготовка студентів ВНЗ : оцінювання сформованості комунікативної компетентності [Електронний ресурс] / Л.В. Вікторова // Проблеми сучасної педагогічної освіти : педагогіка і психологія. – Ялта, 2010. – Вип. 26 (Ч.1). – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_26_1/Viktor94.pdf.

3. Козак С.В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.В. Козак. – Одеса, 2001. – 20 с.
4. Костик Є.В. Формування іншомовної мовленнєвої компетенції студентів нефілологічних факультетів у ВНЗ / Є.В. Костик // Іноземні мови у вищій освіті : лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Харків : НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 141-142.
5. Мартинюк А.П. Сучасні технології у вивченні іноземної мови / А.П. Мартинюк // Комп'ютерно-інтегровані технології : освіта, наука, виробництво. – Луцьк, 2011. – Вип. №4. – С. 85-88.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. – Вид. 2-е, випр. і перероб. / кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.
7. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посібник / О.Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «ІНКОС», 2006. – 248 с.
8. Тинкалюк О.В. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів / О.В. Тинкалюк // Вісник Львівського університету. – Серія : педагогічна. – Львів, 2008. – Вип. 24. – С. 53-63.
9. Ященко Ю.В. Сутнісний зміст формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів ВНЗ / Ю.В. Ященко / Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія : педагогічні науки. – Черкаси, 2009. – Вип. 149. – С. 57-59.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Костик Євгенія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри практики іноземного мовлення ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 12.12.2012 р.